

ՄԻԼԱՆԻ ՀՐՈՎԱՐՏՍԱԿԸ

313—1913

Անցեալ շաբաթ, սեպտեմբերի 14-ին, քրիստոնեայ աշխարհը տօնեց Միլանի հրովարտակի 1600-ամ-կակը:

Այս պատմ. հրովարտակի նշանակութիւնը իր ամբողջութեամբ հասկանալու համար, պէտք է պատկերացնել քրիստոնէութեան առաջին երեք դարում կրած հալածանքները, որ մարտիրոսագրութեան մի սոսկալի էջ է կազմում մարդկութեան պատմութեան մէջ:

Երբ Քրիստոսի աշակերտներն ու առաքեալներն ցրուեցին աշխարհիս յորս կողմը ուսուցանելու Հրէաստանի տաք երկնքի տակ ծնուած նոր վարդապետութեան սկզբունքները, հարկադրելու հին, նեխուած կեանքին, բարոյական վերածնութեան նոր սկզբունքներ, —քրիստոնէութեան հետևողների դէմ սկսեց բուռն հալածանք, որի նմանը դեռ երբէք տեսնուած չէր:

Հին աշխարհի կողմն էր կոպիտ ոյժը, իշխանութիւնը, իսկ նոր վարդապետութեան հետևողները հեղու-թիւն, սէր և անդրդուելի հաւատ:

Ամբողջ երեք դար տևեց մինչև կռիւր նոր վարդապետութեան վերջնական յաղթանակը.—յաղթանակ, որ հետևանք էր մի կողմից՝ քրիստոնէական սկզբունքների վեհութեան, միւս կողմից՝ կապալաշտական վարդապետութեան անբաւարարութեան և քայքայման:

Քրիստոնեաներին մեղադրում էին անասացածութեան մէջ, որովհետև նրանք հրաժարում էին երկրպագել կուռքերին, մեղադրում էին նաև մարդատեցութեան մէջ, որովհետև նրանք համայնական ինքնուրոյն կեանքի և հանդերձեալ կեանքի հաւատի մէջ տեսնում էին ատելութիւն դէպի իրենց նմանները:

Եւ ահա սկսում է հալածանքը, հռոմէական կայսրների ղեկավարութեամբ՝ Ներոնի, Իրոկղիտիանոսի և շատ կայսրերի անունները մտած են քրիստոնէութեան ամենաոխերիմ թշնամիների ցանկում:

Եւ այդ հալածանքը տեղի էր ունենում ոչ միայն Հռոմում, այլ և ամբողջ կայսրութեան մէջ, Եւրոպայում Փոքր-Ասիայում և Աֆրիկայում:

Քրիստոնեաներին բանտարկում էին, նրանց ինչքը զրաւում, ենթարկում ամեն տեսակ ծաղրի ու ծանակի. հռովմէական կրկեսների յատակները ողողում են քրիստոնեայ ժողովրդի արիւնով:

Սարսափելի էին մանաւանդ Գիոկղէտիանոսի հալածանքները, որի սարսափները մեզ քաջ յայտնի են մեր ազգային-եկեղեցական պատմութիւնից:

Երբ հռոմէական կայսրութեան արևելեան մասում սկսուեց ներքին խռովութիւն, կռիւ Կոստանդիանոսի և Մակսէնցի մէջ, վերջինս իրեն յայտարարեց քրիստոնէութեան անհաշտ թշնամի, և այսպիսով քրիստոնեաների համակրանքը մղեց դէպի Կոստանդիանոսը, որի հայրը, ի դէպ, նոյնպէս համբերատար և քրիստոնեայ վարիչ էր և դաժն Կոստանդիանոսը յաղթող եղաւ այս կռոււմ և իրեն յայտարարելով հռոմայեցոց կայսր՝ ցանկացաւ երախտապարտ լինել քրիստոնեաներին: Բայց դրա համար հարկաւոր էր կայսրութեան արևելեան մասի համաձայ-

նութիւնը որ կառավարում էին Լիցինիոսը՝ քրիստոնեաների բարեկամը և նրանց թշնամի Մաքսիմին: Կոստանդիանոսը միացած Լիցինիոսի հետ յաղթեց քրիստոնէութեան ազատութեան այդ վերջին թշնամուն, և երկուքը միասին 312—313 թուի ձմռանը Միլան քաղաքում հրատարակեցին խղճի ազատութեան իրենց յայտնի հրովարտակը: Ահա այդ պատմական խոյր դուրսմանտի ներածութիւնը:

«Մենք Կոստանդիանոս և Լիցինիոս, Օգոստոսփառներս, ժողովելով Միլան խորհրդակցելու կայսրութեան բարեկարգութեան վերաբերալ գործերի մասին, վճռեցինք որ մեզ զբաղեցնող խնդիրների մէջ ոչ մէկը այնքան օգտակար չի կարող լինել, որքան Աստուծոն ծառայելու կանոնաւորումը:

«Մենք վճռեցինք քրիստոնեաներին և միւս բոլորին պարգևել իրենց գերադասած կրօնը ազատ դաւանելու իրաւունքը, որպէսզի երկնքում թապաւորող աստուածութիւնը ողորմած և բարեհայեաց լինի մեզ և նրանց, որոնք ապրում են մեր թապաւորութեան մէջ:

«Մեզ թւում է, որ լաւ և խելացի կը լինի չարագելի մեր հպատակներին և ոչ ոքի—լինի նա քրիստոնեայ թէ այլ կրօնի—հետեւել այն հաւատին, որն աւելի նախագասելի է իրեն: Այսպիսով վերին աստուածութիւնը, որին այսուհետև ամեն ոք կարող է ազատօրէն երկրպագել, կուղարկէ մեզ իր ողորմութիւնն ու օրհնութիւնը:

«Այս պատճառով հարկուոր է, որ զիտիանս, թէ մենք վերացնում ենք քրիստոնեաներին վերաբերեալ նախկին հրովարտակների բոլոր սահմանափակումները և այսուհետև մենք թոյլ ենք տալու նրանց պահել իրենց կրօնը առանց որեւէ երկիւղի և վիրաւորանքի:

«Մենք ցանկացանք յայտարարել այս մասին, որպէսզի յայտնի լինի, թէ մենք բաշխում ենք քրիստոնեաներին կատարեալ և անսահման ազատութիւն իրենց ծիսակատարութեան համար: Եւ որովհետև այդ թոյլատրում է քրիստոնեաներին, ուրեմն հասկանալի է, որ միւսները ևս պիտի օգտուին այդ ազատութիւնից:

«Արժանի է այն դարին, ուր մենք ապրում ենք, և համապատասխան այն խաղաղութեան, որ մենք վայելում ենք, որպէսզի մեր բոլոր հպատակները ազատ կերպով ծառայեն իրենց բնորոշ Աստուծուն և որ ոչ մի կրօն զրկուած չլինի իրեն վայել յարգանքից»:

Այս պատմական հրովարտակը միջոց առեց քրիստոնէութեան ազատ ու արագ զարգանալ և տիրել աշխարհներ վե՛ս ու մաքուր բարոյական սկզբունքներով:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾ ՅՕԲԵԼԵԱՆ

412—1912 || 1512—1912

(Պաշտօնական)

Տօնակարգը Ս. Էջմիածնում.

Ուրբաթ հոկտեմբերի 11-ին, երեկոյեան ժամը 5-ին, Նորին Վեհափառութիւնը պատգամաւորների և ամբողջ միաբանութեան ուղեկցութեամբ՝ հանդիսաւոր թափօրով

իջնում է Մայր Տաճար՝ ներկայ լինելու ս. Թարգմանչաց յիշատակին կատարելիք նախատեսակին:

Շաքաթ՝ ս. Թարգմանչաց տօնին, հոկտեմբերի 12-ին, առաւօտեան ժամը 8-ին հանդիսաւոր երթ Նորին Վեհափառութեան Տ. Տ. Կէորդ Ս. Կաթողիկոսի Օշական՝ ուղեկցութեամբ ամբողջ միաբանութեան և պատգամաւորներին:

Պատարագ (10-ին) ս. Մեսրոպի գերեզմանի վրայ, **Հոգեհանգիստ** գրի և ապագրութեան վաստակաւորների յիշատակին. պատգամաւորների բանախօսութիւններ:

Ճաշ (2-ին). ուղերձների ընթերցում:

Կիրակի հոկտեմբերի 13-ին, ժամը 9-ին, Մայր Տաճարի Իջման սեղանի վրայ հանդիսաւոր պատարագ և ապա Հայրապետական մաղթանք:

Պատարագից յետոյ՝ ժամը 12-ին, ձեմարանում ցերեկոյթ երգեցողութեամբ և երաժշտութեամբ:

Ճաշ՝ ժամը 3-ին. հեռագիրների ընթերցում:

Շաքաթ և **կիրակի** երեկոները ժամը 7-ին և երկուշաբթի առաւօտեան 10-ին՝ ձեմարանում գիտական բեֆերատներ և խորհրդակցութիւն ուղղագրութեան խընդիրների շուրջը:

Ժամօթ.—Շաբաթ և կիրակի երեկոները երաժշտութիւն և հրափառութիւն Վանքի և ձեմարանի բակում:

Տօնակարգը հայոց բոլոր թեմերում.

Շաքաթ, հոկտեմբերի 12-ին ս. Թարգմանչաց տօնի օրը՝ եկեղեցական դասի, դպրոցական ամբողջ կազմի, ազգային հաստատութիւնների ներկայացուցիչների և աշակերտութեան ներկայութեամբ՝ հանդիսաւոր պատարագ և բացատրութիւն երկու մեծ տօնների պատմական նշանակութեան:

Հոգեհանգիստ գրի և ապագրութեան արուեստի վաստակաւորների յիշատակին:

Կիրակի՝ հոկտեմբերի 13-ին հանդիսաւոր պատարագ և ապա Հայրապետական մաղթանք նոյն կազմով:

Նոյն օրը՝ տեղական պայմաններին նայելով, կազմակերպել գրական և երաժշտական ցերեկոյթ կամ երեկոյթ՝ եկեղեցական, կրթական և այլ ազգային հաստատութիւնների պաշտօնատար անձանց ներկայութեամբ: **Հանդէսը** բանալ «Հայր մեր» ով և ս. Թարգմանչաց կամ ս. Էջմիածնի շարականով:

Ժամօթ.—շատ եկեղեցիներ ունեցող կեդրոններում եկեղեցական հանդէսները կարող են կատարուել մի կամ մի քանի եկեղեցիներում՝ տեղական Հոգևոր Վարչութեան կարգադրութեամբ:

Այս ծրագիրը կազմուած է յատուկ ս. Էջմիածնին ենթակայ հաստատութիւնների համար: Միւս բոլոր հաս-

տատութիւններից խնդրուած է պատուել այս Համագային մեծ տօնը պատշաճաւոր հանդէսներով և յաւերժացնել բարենպասակ ձեռնարկութիւններով:

ԱՐՔԱՆԱԻՈՐ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Մեզ յոյս ու հաւատ է ներշնչում այն գործելակերպը, զորս Կ. Պօլսոյ Հայոց Ազգ. Ժողովը, լինին թէ ձախակողմեանք, թէ աջակողմեանք և թէ սահմ. օրէնքաւորակեանք, ըմբռնելով ներկայի պահանջը, յետ այնքան տատանումների, վերջապէս համոզուած են անել արժանաւոր ընտրութիւն, պատրիարք ընտրել (այս 1913 թ. օգոստ. 30-ին) Վանի նախկին և Տիգրանակերտի ներկայ առաջնորդ ամեն. Տ. Զաւէն եպ. Եղիանին:

Կ. Պօլսի հայոց պատրիարքութիւնը բոլանդակ տանկահայոց և մասամբ արտասահմանի հայութեան կենդրոնի ամենազխլաւոր ներկայացուցիչ լինելով հանդերձ, ամենամեծ պարտաւորութեան և պատասխանատւութեան ենթակայ մի պաշտօն է: Մէկ կողմը թողած այն կուսակցական պայքարը՝ Ազգ. երէցփոխանք պարտաւոր էին խղճի մտօք անել այդ արժանաւոր ընտրութիւնը, մատնանշելով մի բարձր հոգևորականի վրայ, որոյ համբաւն արդէն իր ետեփց ու առջևից էր գնում տասնհինգ տարիից ի վեր:

Գաւառական կենդրոններում տանկահայ եպիսկոպոս վարդապետ առաջնորդների համար պաշտօն ունենալը մի փորձնական բով է. մի շիկացած բով: Այդ բովից անցնողն ու զտուողը, եթէ կարողացաւ ճշմարիտ հովուի դերը կատարել հոգոյ արիւթեամբ յօգուտ ազգի և եկեղեցոյ, նա արդէն նշմարուած է ապագայի պատրիարքացուն: Այդպէս են եղել մեծագործ Գէորգ Գ. հանգուցեալ կաթողիկոս, երջանկայիշատակ Ներսէս Վարժապետեան, այդպէս և հանգ. կաթողիկոս Իգմիրելեան, և այդպէս ներկայ պատրիարք ամեն. Տ. Զաւէն եպիսկոպոս:

Ամենապատիւ Տ. Զաւէն եպիսկոպոսի վերաբերեալ տեղեկութիւնները մենք միշտ լսել ու կարդացել ենք այն, ինչ որ ճշմարիտ ու իրաւականն է, որ Նորին ամենապատուութիւնը տասնհինգ տարիներէ ի վեր լինելով գաւառներում և վերջերս Վասպուրականի և Տիգրանակերտի բարձր վիճակներում տարել է իր պաշտօնը ուղղամիտ վարդապետութեամբ, շրջահայեաց ուղղութեամբ:

Զարմանք չէ այն, որ կենդրոնից ոմանք—դաշնակցականք չէզոք դիրք են ունեցել դէպի ընտրութիւնը յանձին Զաւէն եպիսկոպոսի, որովհետև Աղթամարի վանոց ծանօթ խնդրոյն մէջ Սրբազանը ցոյց տուեց նախանձախնդրութիւն դէպի հայ եկեղեցին, ի մասնաւորի դէպի Աղթամարի վանքը և այդ տեղիք տուեց մի շարք անախորժութեանց: Բայց վանեցի ազգայինք ընդհանրապէս գոհ մնացին Նորին Սրբազնութեան արդարակորով